

شَرْقِ مُؤْتَبِرِ جَمْعِيَّةِ مُلُكِيَّةِ رُفْعَتِ بَيْكِ الْوَلَدِ

اِسْتِغْلَالِ الْاَقْصَايَةِ

İSTİKLAL MARŞI RESMÎ BESTESİNİN SERÜVENİ

HİKMET TOKER

R

ESMî törenlerde icra edilecek bir marşın eksikliğini gidermek ve o sırada millet olarak içinde bulunulan manevi

durumu yansıtmak amacıyla 1921 yılında bir millî marşın telif edilmesi düşünülmüştür. Bu konuda yürütücü olarak Maarif Vekaleti tayin edilmiş, Vekalet de marşın güftesini belirlemek üzere para ödüllü bir yarışma açmıştır.

Yarışmanın ödüllü olması sebebiyle Mehmet Akif iştirak etmek istememiş, uzun uğraşlar sonrasında ikna edilmiştir. Tarihler 12 Mart 1921'i gösterdiğinde Mehmet Akif'in şiiri millî marşın güftesi olarak ilan edilmiştir. Mehmet Akif'in başyazarı olduğu *Şehbal* dergisinde, bu şiirin millî marş güftesi olarak seçilmesi şu şekilde anlatılmaktadır:

*Diğer marşlarla birlikte Büyük Millet Meclisi'nin geçenki müzakeresinde mevzubahis olarak ittifaka yakın bir ekseriyet-i azime ile ve pek sürekli alkışlarla kabul edilmiş ve ba'de'l-kabul Maarif Vekil-i Muhteremî Hamdullah Subhî Beyefendi tarafından Meclis kürsüsünde okunarak Meclis yine büyük bir takdir ve alkış tufanlarıyla dolmuştur.*¹

Arşiv kayıtları incelendiğinde marş güftesinin belirlenmesinin hemen ardından bestesi için de çalışmalar başlandığı görülmektedir. Başkanlık Cumhuriyet Arşivinde yer alan bir belgede, milli marşın bestesinin belirlenmesi amacıyla ileri tarihte düzenlenecek yarışma için bir kararname hazırlandığı görülmektedir. Kararnamede beste için 500 Lira ikramiye verileceği ve bu ödülün Milli Müdafaa Vekaletinden ödeneceği belirtilmektedir.²

Kararnameye rağmen bestenin belirlenmesi çalışmaları ancak 1922 yılında başlamıştır. Bu amaçla bir yarışma yapılması ve gönderilen eserlerin uzmanlardan oluşacak bir heyet tarafından değerlendirilmesi hususunda karara varılmıştır. İlk aşamada bu amaçla 55 bestenin toplandığı görülmektedir.³

Yarışmaya birçok önemli müzisyen katılmıştır. Bu isimlerin en bilinenleri

olarak; Ahmet Yekta (Madran), İsmail Zühtü, Rauf Yekta, Zati Bey (Arca), Kazım Bey (Uz), Mehmed Baha (Pars), Sadettin Bey (Kaynak), Osman Zeki (Üngör) ve Mehmet Suphi (Ezgi) gösterilebilir.⁴

Eserlerin değerlendirilmesi için İstanbul'da bir heyet kurulması fikrine Meclis'te karşı çıkılması sebebiyle bir ara eserlerin Paris'teki uzmanlara gönderilmesi fikri ortaya atılmış, ancak özellikle Kazım Karabekir'in bu husustaki muhalefeti dolayısıyla bu fikirden vazgeçilmiştir. Bu tartışmalar sebebiyle resmî bestenin tespit edilme çalışmaları bir süreliğine askıya alınmıştır. Bu süreçte yurdun farklı yerlerinde değişik İstiklal Marşı besteleri okunmaya başlanmış; Edirne ve civarında Ahmet Yekta'nın, İstanbul'un Rumeli yakasında Zati Arca'nın, Eskişehir'de İsmail Zühtü'nün, Balıkesir ve civarında Hasan Basri'nin, Ankara civarında ise Osman Zeki'nin besteleri icra edilmiştir.⁵

Millî mücadelenin kazanılmasının ardından resmî beste çalışmalarına yeniden başlanmış; Musiki Encümeni Reisince kurulacak komisyon tarafından resmî marş bestesinin belirlenmesi kararlaştırılmıştır.⁶ Mezkur komisyon 12 Temmuz 1923'te çalışmalarını tamamlamış ve Ali Rifat (Çağatay) Beyin bestesini resmî millî marş bestesi olarak belirlemiştir.

Ancak eserin İstiklal Marşı bestesi olarak seçilmesinin hemen ardından itirazlar da yükselmeye başlamıştır. Pek çok katılımcı, Ali Rifat Beyin Maarif Vekaletinde görevli milletvekili abisi Samih Rifat Beyin nüfuzunun bu seçimde etkili olduğunu düşünmüş ve bu durumu çeşitli ortamlarda dile getirmeye başlamıştır.⁷

Tarihî kaynaklarda bir katılımcının itirazını resmîyete döktüğü görülmektedir. Bu müzisyen son Muzıka-i Hümayun sermuallimlerinden Zati Arca'dır. Başkanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir belge, Zati Beyin, Ali Rifat Beyin bestesinin ref' olunması [resmî statüsünün kaldırılması] amacıyla resmî bir dilekçe verdiğini göstermektedir:

İcra Vekilleri Heyet-i Riyaset-i Celîlesine

Maarif Vekaleti tarafından müntehab bir encümenin elliye mütecaviz marş arasından intihab eylediği Ali Rifat Bey'in İstiklal Marşı hakkında sabık hilafet musikası muallimi Mehmed Zati Bey tarafından gönderilen mütalaat merbutan takdim kılındı. Yar ve ağıyara karşı millî ruhu ve bunda meknuz azm ü imanı terennüm edecek olan İstiklal Marşı'nın cidden mükemmel ve her türlü noksandan ve mümkün merteye itirazdan azade olması lüzumu müstağni-i arz olduğundan mukteza-yı hâlin ifası zımnında keyfiyyet nazar-ı sâmilere arz olunur efendim.

Erkân-ı Harb-i Umumiye Reisi, 19 Ağustos 1339 [19 Ağustos 1923]⁸

İstiklal Marşı hakkında en önemli kitaplardan birini yazan Nedim Nalbantoğlu, mezkur dilekçenin Ali Rifat Beyin bestesinin ref' edilmesinde önemli bir etkisi olduğunu iddia etmektedir. Yazarın Zati Beyin oğlu Kadri Zati Arca'dan naklettiği bilgiye göre; Zati Bey 1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk İzmir'deyken kendisine ulaşmış ve mezkur dilekçeyi iletmiştir. Bu dilekçede kısaca Ali Rifat Beyin bestesinin temel armoni kaidelerine uymadığını belirtmiş, marşın seçilmesinin ise oldu bittiye getirildiğini ifade etmiştir. Atatürk, dilekçeyi alıkoymuş ve ilgilenmesi için Mareşal Fevzi Çakmak'a havale etmiştir. Nalbantoğlu, bu dilekçenin verilmesinin ardından Çağatay'ın marşının resmî marş statüsünü kaybettiğini ileri sürmektedir.⁹

Osman Şevki Uludağ ise Ali Rifat Çağatay'ın bestesinin mezkur heyet tarafından seçilmesinden yaklaşık sekiz ay sonra resmî marş statüsünü kaybettiğini belirtmektedir. Uludağ, yukarıda bahsettiğimiz dilekçeden söz etmekle beraber bu durumun en önemli nedeninin Ali Rifat Çağatay'ın abisi Samih Rifat'ın Maarif Vekaletinden ayrılması olduğunu iddia etmiştir. Uludağ'ın verdiği bilgiye göre Samih Rifat'ın görevden ayrıldığı sıralarda Zeki Bey (Osman Zeki Üngör), Latife Hanıma müracaat etmiş ve kendi marşının resmî statü elde etmesi için yardım istemiştir. Akabinde Latife Hanım, Samih Rifat'ın yerine geçen Necati Bey üzerindeki nüfuzunu kullanarak Çağatay'ın

bestesinin ref' edilmesini Zeki Beyin bestesinin resmî marş statüsü almasını sağlamıştır.¹⁰

Bu iddianın doğruluğu hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur; ancak Cumhuriyet Arşivinde yer alan Mayıs 1924 tarihli belge, Çağatay'ın bestesinin yüksek ihtimalle bu belgenin yayınlandığı sıralarda resmî statüsünü kaybettiğini göstermektedir. Ancak bütün bu bilgilere rağmen marşın kesin ref' ediliş tarihini bilemiyoruz.

Kararname suretidir

Devletçe kabul olunacak resmî marşın Türk bestekârlarınca yapılması şiddetle arzu edilmekte ise de şimdiye kadar bu hususta yapılmış tecrübelerle bestekârlarımız arasında müeyyed bir hayata ve umumi bir kabule mazhar olacak kuvvet ve kudrete malik bir eserin vücuda getirilmesi imkansızlığı tezahür etmiş ve marşın umumi bir müsabakaya arz edilmesi münasib görülmüş olduğundan devletçe kabul edilecek marşın Avrupalıların ve Türk bestekârlarının iştirak edeceği bir müsabaka neticesinde toplanacak eserlerin Paris, Viyana ve Napoli konservatuvarlarında sanat ve ilm-i kıymetleri nokta-i nazarından ayrı ayrı tedkik ve temyiz ettirilmesi, bu suretle intihab edilen üç eserin burada birçok defalar müteaddid zevata ve cemiyetler azalarına dinlettirilerek millî ruhumuz itibarıyla en munis ve muvafık olanın kabulü ve kabul edilecek bestenin sahibine münasib bir mükafat-ı nakdiye ve bir maarif madalyası itası hakkında Maarif Vekalet-i Celîlesi'nin 6 Nisan 340 [1924] tarihli 3905 numaralı tezkiresiyle vuku bulan teklifi İcra Vekilleri Heyeti'nin 19.5.340 [1924] iticamında ledettezkir vekalet-i müşarunileyhimanın mütalaası muvafık görülmüştür.¹¹

1928 yılında yayınlanan bir makalede mezkûr tarihte hâlâ İstiklal Marşı'nın çok sayıda değişik bestesinin icra edildiği ve bunun bir kargaşaya yol açtığı belirtilmektedir: "Filhakika bu gün 14 milyon Türk'ün içerisinde bu şiirin millî marş olduğunu bilen, hele bestelerinden anlayan Türklerin adedi haydi 14, 140 diyeyim acaba 1400 rakamını bulur mu?"

Etem Ruhi Üngör ise ilkokula başladığı yıllarda Kadıköy'de hâlen Çağatay'ın bestesinin okutulduğunu belirtmektedir. Tarihî kaynaklardan diğer marşların icrasının yedi sekiz yıl

kadar sürdüğünü, ancak 1930'lu yıllardan itibaren ve Osman Zeki Üngör'ün marşının tek resmî beste hâlini aldığını görmek mümkündür.

Değınmek istediğimiz bir başka husus, İstiklal Marşının bestelenme hikayesinin erken cumhuriyet dönemi değişim hareketleriyle paralellik gösteriyor olmasıdır. Birçok müzisyen genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ruhunu ve felsefesini makamsal bir yapıya sahip olan Ali Rifat Beyin bestesinin değil, tonal Batı müziğinin kurallarıyla yazılmış bir marşın yansıtabileceğini düşünmekteydiler. Nitekim Mehmed Zati Bey de itirazını bu hususa dayandırmıştır. Ancak Ali Rifat Çağatay'ın eserinin marş formunun özelliklerini tam manasıyla yansıtmadığını da belirtmek gerekir. Bu durumu izale etmek üzere Osman Zeki Üngör'ün bestesine resmî beste statüsü verilmiştir. Ne var ki bu eser de barındırdığı prozodi sorunları sebebiyle yıllar boyunca eleştirilmiştir. Bütün bu yönleriyle İstiklal Marşı bestesinin belirlenme sürecinin, dikkat çekici bir konu olma özelliğini uzun yıllar sürdüreceği görülmektedir.¹² Z

NOTLAR

- 1 "İstiklal Marşı," *Sebilürreşad*, 1921.
- 2 BCA, 30 18 1 1 3 23 8.
- 3 Muhiddin Nalbantoğlu, *İstiklal Marşımızın Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınları, 1964, s. 145.
- 4 Nuri Özcan, "İstiklal Marşı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 357.
- 5 Etem Ruhi Üngör, *Türk Marşları*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1965, s. 71.
- 6 Özcan, age, s. 356.
- 7 Murat Bardakçı, "İstiklal Marşını Bir Ermeni Vatandaşın Uyarladığını Bilir misiniz?" *Gazete Haber Türk*, 2014.
- 8 BCA, 180 09 6 35 18.
- 9 Nalbantoğlu, age, s. 151.
- 10 Osman Şevki Uludağ, "İstiklal Marşı Hakkında," *Musiki Mecmuası* 1 (Nisan 1954): 55.
- 11 BCA, 30 18 01 01 09 26 26 12.
- 12 Bu makalede yayınlanan birçok belge ve veri 2016'da yayınladığımız "Ali Rifat Çağatay Evrakında Yer Alan İstiklal Marşı ile Alakalı Belgelerden Hareketle İlk Resmî İstiklal Marşı Bestemiz" (Yayına Hazırlayanlar: Nilgün Doğrusöz, Ali Ergur, *Musikinin Asrı Premsi Ali Rifat Çağatay*, Ankara 2017, Gece Kitaplığı) adlı çalışmamızda evvelen yayınlanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi almak isteyenler bu çalışmaya müracaat edebilir.

Ali Rifat Çağatay'ın bestesi olan bu marş, 1924 yılında resmî olarak kabul edilip 1930 yılına kadar bütün devlet kurumları ve okullarda çalındı.

Ahmet Yekta Madran'ın İstiklal Marşı bestesi, 1. sayfa.

Müzik :
Ahmed Yekta Madran

Handwritten musical score for the first page of the İstiklal March by Ahmed Yekta Madran. The score is written on ten staves, with the first three staves containing the melody and the remaining seven staves providing a piano accompaniment. The lyrics are written in Ottoman Turkish below the melody.

Zati Arca'nın İstiklal Marşı bestesi, 1. sayfa.

— 18 —

Müzik: Mehmed Zati Arca

Handwritten musical score for the first page of the İstiklal March by Mehmed Zati Arca. The score is written on ten staves, with the first three staves containing the melody and the remaining seven staves providing a piano accompaniment. The lyrics are written in Ottoman Turkish below the melody.

MARCHE.

Handwritten musical score for the first page of the İstiklal March by Ali Rifat Beyin. The score is written on ten staves, with the first three staves containing the melody and the remaining seven staves providing a piano accompaniment. The lyrics are written in Ottoman Turkish below the melody.

Ali Rifat Beyin İstiklal Marşı bestesi, 1. sayfa

Handwritten document titled "Türkçe" (Turkish) and "Nöbet" (Shift). It contains a decision regarding the competition for the new İstiklal March. The text is written in Ottoman Turkish and includes a date of 1311 (1900) and a signature.

Yeniden bir İstiklal Marşı beste yarışması açılmasına dair kararname.
BCA, 30 18 01 01 09 26 26 12.